

Beheer van zonnebaarsinvasies

Controleren is beter dan genezen

Introductie

De Noord-Amerikaanse zonnebaars (*Lepomis gibbosus*) wordt in Nederland geïmporteerd voor vijvers en aquaria. Overtollige vis komt terecht in natuurlijke wateren, met alle gevolgen van dien. Bedreigde soorten, zoals knoflookpad, boomkikker en kamsalamander hebben ernstig te lijden onder de aanwezigheid van de zonnebaars; hetzelfde geldt voor veel soorten watermacrofauna, waaronder bijv. de larven van libellen. Maar welke bestrijdingsmethoden zijn effectief en kun je bij de inrichting van gebieden rekening houden met zonnebaarsinvasies? Deze vragen stonden centraal tijdens de veldwerkplaats over zonnebaars op 15 maart.

Exotische vissen in Nederland

De problematiek rondom de zonnebaars is in Nederland niet onbekend. Sinds 1900 zijn er meer dan 20 uitheemse vissoorten in Nederland waargenomen, waarvan zeker 12 soorten zich ook daadwerkelijk in ons land konden voortplanten. Naast de zonnebaars gaat het hierbij onder andere om de Blauwband, de Amerikaanse hondsvijl en de Dikkopelrits. Door diverse nieuwe en verbeterde verbindingen tussen waterwegen wordt het voor uitheemse vissen makkelijker om ons land te bereiken. De invloed van deze soorten op de inheemse soorten (vissen, amfibieën, macrofauna) is desastreus.

Ecologie van de zonnebaars

De zonnebaars lijkt op het eerste gezicht geen 'probleemvis'. De vis heeft meerdere kleuren, waardoor hij er eigenlijk heel mooi uitziet. De zonnebaars eet onder andere bloedzuigers en andere wormpjes en waterdiertjes, die voor andere vissen schadelijk zijn. Daarmee heeft de vis eigenlijk een nuttige rol. De zonnebaars is ook geliefd als bewoner van vijvers en aquaria, omdat

hij snel handtam is, hij goed kan worden geobserveerd en fascinerend nestgedrag heeft. De vis is ook nog eens lekker en voedzaam voor de mens. Er lijkt dus niets aan de hand. Echter, wanneer de aantallen toenemen, veranderen de vissen van uiterlijk (minder kleur en kleiner formaat) en gaan ze schade veroorzaken. Met name in stilstaande wateren vormt de vis een probleem voor macrofauna en amfibieën.

Verspreiding

Wanneer we kijken naar de verspreiding van zonnebaars, dan blijkt dat de vis vooral dicht bij woonkernen voorkomt. Dit heeft hoogstwaarschijnlijk te maken met het feit dat hij daar vooral wordt uitgezet. Wat verder opvalt is dat de vis meer voorkomt in wateren die actief beheerd worden (baggeren, plaggen, nieuwe aanleg). Dit komt op de eerste plaats doordat dan veel kale bodem ontstaat in ondiep water: de ideale voortplantingsomstandigheden voor zonnebaars.

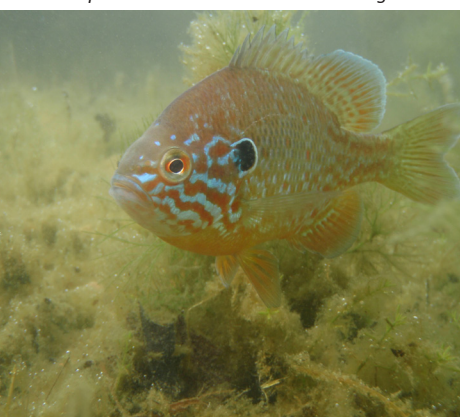
Preventie van vestiging

Voorkomen dat zonnebaars zich vestigt klinkt eenvoudig, maar is in de praktijk heel moeilijk. Het huidige beleid heeft namelijk als doelstelling wateren zoveel mogelijk met elkaar in verbinding te stellen en barrières voor vissen weg te nemen. Daarmee wordt het ook voor invasieve vissoorten makkelijker om nieuwe wateren te koloniseren. Je zou ervoor kunnen kiezen om gebieden waar de zonnebaars zich nog niet gevestigd heeft juist niet te verbinden met andere wateren, zodat de kans op vestiging van zonnebaars verkleind wordt. Dit is echter controversieel en daarom soms moeilijk te bewerkstelligen.

Preventie gaat ook over de handel in zonnebaars. Door deze handel te verbieden en actief te controleren op uitzetting van zonnebaars, kan het probleem aangepakt worden. Het valt echter niet te verwachten dat

V.l.n.r.: De zonnebaars; De zonnebaars gebruikt deze minerale bodem voor nestkuilen gebruikt;

Een pad als dit kan in de winter drassig worden en zo al snel een ideale oversteek vormen voor zonnebaars.

dit op korte termijn gebeurt. Bovendien zal men dan waarschijnlijk overstappen op nauwverwante soorten, zoals eerder gebeurde met waterschildpadden. Wat wel kan werken, is het publiek meer voorlichten over de gevolgen van uitzetting en daarbij inspelen op hun beleefwereld (bijvoorbeeld: 'het uitzetten van vis in het wild is wreed'). Ook het samenwerken met bijvoorbeeld tuincentra kan bijdragen aan de oplossing. Recentelijk haalde Intratuin bijvoorbeeld de zonnebaars uit het assortiment nadat in een televisieuitzending aandacht was gevraagd voor de problematiek.

Bestrijding na vestiging

Als de zonnebaars zich eenmaal gevestigd heeft, zijn er diverse mogelijkheden om de vis te bestrijden zoals wegvangen, droogleggen, chemische bestrijding en uitzet van inheemse predatoren. Soms is het ook mogelijk om met slimme herinrichting het habitat geschikter te maken voor inheemse soorten, waardoor deze bevoordeeld worden en de concurrentie met de zonnebaars beter aankunnen. Bestrijding is alleen zinvol als herkolonisatie door zonnebaars onmogelijk is. Het is namelijk een zaak van de lange adem en heeft alleen effect als het grondig wordt gedaan. Ook zal er vaak 'restschade' zijn: doordat je stevig ingrijpt in het ecosysteem, breng je ook schade toe aan andere soorten. Bestrijding werkt ook alleen in geïsoleerde wateren. Daarbij moet 'geïsoleerd' zeer strikt genomen worden! Als het water namelijk ook maar een enkel

Het wegvangen van zonnebaars is arbeidsintensief en vraagt tevens om goede voorlichting van het publiek.

moment in het jaar in contact staat met andere wateren, bijvoorbeeld via plas-drassituaties in de winter of een overlopende afvoersloot, dan is dat al genoeg voor zonnebaars om het water opnieuw te koloniseren. Er zijn waarnemingen van zonnebaarsen die al 'springend' en op hun zij zwemmend van regenplas naar regenplas een pad overstaken naar een nabijgelegen water, dat normaalgesproken onbereikbaar zou zijn geweest.

Bestrijding is ook een vorm van kansberekening: analyseer de situatie en schat de kansen in dat een bepaald water te 'redden' is. Zet vervolgens middelen in op de wateren die het meest kansrijk zijn. Dat kan dus ook betekenen dat je andere wateren als verloren beschouwt. Het dempen van bepaalde kleine wateren

zou gebruikt kunnen worden als uiterste maatregelen, maar in de praktijk is dit lastig omdat bijvoorbeeld poelen in stand gehouden dienen te worden vanwege beheersubsidies.

Predatie: laatste redmiddel?

Op diverse plekken in Nederland wordt nu geëxperimenteerd met bestrijding van zonnebaars. In het Mastbos bij Breda (Staatsbosbeheer) is men begonnen met het wegvangen van zonnebaars. Dat begon met een klein aantal fuiken en inmiddels heeft men er tientallen, die wekelijks worden gelegegd. Er zijn sinds 2011 ruim 35.000 zonnebaarsen gevangen. In de loop van dit jaar start men met het uitzetten van Snoek als inheemse predator. De hoop is dat, nu de populatie zonnebaars flink gedecimeerd is, de snoeken de situatie onder controle kunnen houden.

Het wegvangen van zonnebaars is echter geen gemakkelijke opgave. Niet alleen is het legen van de fuiken arbeidsintensief, ook levert het telkens een enorme bak vis op waar je als beheerder normaalgesproken geen afzet voor hebt. Het is aan te raden om hierover na te denken voordat met het wegvangen wordt begonnen. Als beheerder ben je namelijk aan allerlei regels gebonden (zie voor meer informatie het artikel van RAVON: http://www.ravon.nl/Portals/0/PDF2/schiphouwer_et_al_2012.pdf). In het Mastbos heeft men in elk geval een mooie oplossing gevonden: men levert de vis wekelijks af bij het plaatselijke vogelrevalidatiecentrum.

Stappenplan voor beheerders

Bij een zonnebaarsinvasie helpen de volgende stappen om tot een plan van aanpak te komen:

1. Inventariseer: welke wateren zijn gekoloniseerd door zonnebaars en welk water is de bron?
2. Check: zijn de wateren jaar-rond geïsoleerd of is de bestaande verbinding eenvoudig weg te nemen? Zo ja, dan is bestrijding mogelijk. Zo nee, dan wordt bestrijding heel lastig.
3. Bepaal de bestrijdingsmethode: dit is situatie-specifiek en dus maatwerk. Win hiervoor zo nodig advies in van deskundigen.

Meer informatie

Deze veldwerkplaats heeft plaatsgevonden op 15 maart 2013. De sprekers waren: Jeroen van Delft (Stichting RAVON), Hein van Kleef (Stichting Bargerveen) en Theo Bakker (Staatsbosbeheer).

De veldwerkplaatsen worden georganiseerd in opdracht van het Bosschap, met een bijdrage van het Colland Fonds. Meer achtergrondinformatie is te vinden op www.veldwerkplaatsen.nl.

Tekst: Renske Terhürne (Unie van Bosgroepen)

Beeld: Renske Terhürne, Frank Spikmans (Stichting RAVON)

